

Ն Ա Խ Ա Բ Ա Ն

1. Սսի Սիմէօն կաթուղիկոսի բուղբը. — Հայրապետական Աթոռի մասին իմ համառօտ տեսութեան մէջ մի քանի անգամ յիշուեց Սսի Սիմէօն կաթուղիկոսի թուղթը, գրուած ու էջմիածնի ամենայն Հայոց կաթուղիկոս Փիլիպպոսին: Ընթերցողներին այդ թղթի հետ ծանօթացնելու համար կցում եմ նաև այդ թուղթը, որով և կատարած կը լինեմ 1900 թուի «Արարատ»-ի ապրիլ ամսատետրում երես 210 արած խոստումս:

1881 թուին փոխանորդ էի Ալէքսանդրապօլում, տեղւոյն Հայոց դպրոցի ուսուցիչ պ. Ալէքսանդր Մխիթարեանը բերեց ինձ մօտ մի ձեռագիր հաւաքածու, որի մէջ կային յիշատակարաններ, թղթեր, նամակներ և ընդ հաւաքածոյի առաջին կէսը գրուած է ընտիր նօսր գրով: Վերջին կէսը՝ չգագիր՝ յետոյ գրուած: Այդ կարգումն էր և «Թուղթ Սիմէօնի Սոց կաթուղիկոսի առ Տէր Փիլիպպոս էջմիածնի կաթուղիկոս», որ և ընդօրինակեցի: Ձեռագիրը թուական չունէր:

2. Էջմիածնի Փիլիպպոս և Սսի Սիմէօն կաթուղիկոսներ. — Փիլիպպոս կաթուղիկոսի մասին ընդարձակօրէն գրում է Առաքել պատմագիրը. նա մեր եկեղեցւոյ հայրապետների լաւագոյներից մէկն է թէ իւր կրօնասիրութեամբ, թէ մարութ ու անբասիր վարքով, թէ շինարարութեամբ և թէ եկեղեցական իրաւանց, կարգերի ու կանոնների նախանձախնդրութեամբ: Այս մասին առաւել տեղեկութիւն ունենալ ցանկացողները կարող են դիմել Առաքել պատմագրին: Փիլիպպոս կաթուղիկոսը թաղուած է ու Հոփսիմէի բուն տաճարի հիւսիսային դասում. տապանը ունի հետեւեալ արձանագրութիւնը. «Հաղար հարիւր չորս

Թուին. մարտի քսան և հնգին վախճանեցաւ Հաղբակեցի Փիլիպպոս սրանչեւազործ կաթուղիկոս ամենայն Հայոց, և եղաւ սուրբ նշխարք նորա յայսմ շիրմի. որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցին: Հ. Յովհ. եպս. Շահխաթունեան (Ստոր. Ա. հատոր. եր. 271), ասում է որ եփրեմ կաթուղիկոսն է կաղմել տուել տապանաքարը Թափանցիկ մարմարից:

Սսի Սիմէօնի մասին գիտենք, որ նա Փիլիպպոսի ժամանակակից էր. Հ. Միք. Չամչեանը միայն ժամանակագրութեան մէջ նրա մասին գրում է. «1633. Սիմէօն Բ. ի Սեբաստիոյ Ժէ.» այսինքն 1441 թուից յետոյ Սսի 15-րդ կաթուղիկոս: Սիմէօնին 1648-ին յաջորդեց Ներսէս Սեբաստացին, ուրեմն Սիմէօնի կաթուղիկոսութիւնը ձգուել է 1633—48 թ. մօտ 15 տարի: Սրանից աւելի տեղեկութիւն չէ տալիս Հ. Ղ. Ալիշանը իւր «Սիսուան»-ում. Սիմէօնի իրան Թղթից տեղեկանում ենք, որ նա երկար ժամանակ Հայէպում առաջնորդ է եղել:

3. Մասեմագրական տեղեկութիւններ Թղթի մասին. — Սիմէօնի Թղթի համար ոչինչ չեն յիշում Առաքել պատմագիրը, Ջաքարիա սարկաւազը, Սիմէօն կաթուղիկոս Երևանցին և Հ. Չամչեանը: Այդ Թուղթը յայտնի է Սսում և Կ. Պօլսում. Սսեցիք յիշում են ամենայն Հայոց կաթուղիկոսի ընտրութեան արիթմով 1884 թ. փետր. 5-ի գրութեան մէջ, որի մասին յիշել եմ: Այդ Թուղթը յիշում է Մատթէոս արքեպիսկոպոս Իզմիրլեանը, «Հայրապետութիւն Հայաստանեայց Առաքելական ս. եկեղեցւոյ» երկասիրութեան մէջ (եր. 437—38), որի մասին և գրում է. «1633 թուականին Սսոյ կաթուղիկոս կամ վանահայր կը կարգուի Տ. Սիման Բ. որ ընդդէմ իրաւանց ամենայն Հայոց հայրապետին եպիսկոպոսական ձեռնադրութեան մասին մինչև այն աստիճան կը զեղծանի, որ Տ. Տ. Փիլիպպոս հոյակապ հայրապետն ամենայն Հայոց—1634—1656—յանդիմանական Թղթով մը ի կարգ. և յուղղութիւն կը հրաւիրէ զինքը, բայց նա փոխանակ զգաստանալու և իւր չափն ու սահմանը ճանաչելու՝ կարի յանդուգն, չեմ կա-

միր ըսել լրբենի, լեղուաւ դրած պատասխան մը կուղղէ առ նոյն մեծագործ Հայրապետն Հայաստանեայց, որոյ հրատարակութիւնն ամեն բարեպաշտից և ազգասիրաց արդար զայրոյթը կը շարժէ»:

Բացի մեր ընդօրինակութիւնից այդ թուղթը կայ նաև Վիեննայի Մխիթարեան հայրերի Մատենադարանում: (Մայր ցուցակ հայերէն ձեռագրաց հատ. Ա. գիրք Բ. պարբ. 90. հին թ. 81. ա. երես 359. թթ. դար, իրբև 1850, Հաւաքածոյ գրութեանց Եփրեմ կաթողիկոսի) 4 թղ. 34բ.—48բ. «Պաշտպանութիւն իրաւանց սրբոյ աթոռոյն տանն Կիլիկիոյ, Թուղթ Տեառն Սիմէօնի ամենայն Հայոց կաթողիկոսի տանն Կիլիկիոյ, պատասխանի թղթոյն, զոր առաքեաց Փիլիպպոս կաթողիկոսն Վաղարշապատու»: Այս օրինակի արտագրութիւնը ունինք, որ կատարել է մատենադարանագետ Հ. Բառնաբաս վարդապետ Պիլէզիկիճեան Հ. Յ. վ. Տաշեանի յանձնարարութեամբ, որին և դիմել էի: Խորին շնորհակալութիւնս յայտնում եմ յիշեալ Հարց՝ նրանց կատարած աշխատութեան համար: Պ. Աղ. Մխիթարեանի օրինակը, որից և իմը, թէև աւելի հին, բայց անհմուտ գրչի գործ լինելով, շատ բառեր աղջատուած են և միտք չեն տալիս. Վիեննայի օրինակը, ինչպէս երևում է, սրբագրութիւնների ենթարկուած, օժանդակում է մեզ՝ վերականգնելու բնագիրը, և տալիս է տարբեր ընթերցուածներ: Թուղթը գրուած է գործառ, խառն աշխարհաբանի դարձուածներով և թուրքերէն բառերով:

4. Տպագրութեան հանգամանք.—Այդ թղթի հրատարակութիւնը կատարում եմ պ. Աղէքսանդր Մխիթարեանի օրինակին համեմատ, ստորին լուսանցքում գնելով Վիեննայի օրինակի տարբեր ընթերցուածները նշանակելով իւրաքանչիւր թերթի երեսը: Թղթի մէջ ակնարկուած գէպքերը, որոնք կարող են ընթերցողների համար մութ լինել, բոլոր կարելոյն լուսաբանել աշխատեցի, կցելով թղթին ծանօթութիւններ: Իսկ ս. Գրքից առած գէպքերին

ու հատուածներին անմիջապէս փակագծի մէջ կը դնեմ տեղը, աւելի գիւրրմբունելի դարձնելու համար:

5. Թղթի պատճառը. — Սաի Սիմէօն կաթուղիկոսի Թուղթը, ինչպէս տեսանք, գրուած է իբրեւ պատասխան Փիլիպպոս ամենայն հայոց հայրապետի ազդարարական կոնգալին:

Սիմէօն կաթուղիկոսը Կ. Պօլսոյ պատրիարք Կեսարացի հռչակաւոր Գրիգոր վարդապետի հետ դնում է Կ. Պօլիս. վերագարձին՝ Անկիւրիայում, որ էջմիածնի թեմն էր, տեղւոյն առաջնորդին, որի անունը Թորոս է, ինքնակամօրէն եպիսկոպոս է ձեռնադրում ու Անկիւրիայում մեծ խռովութեան պատճառ դառնում: Գրիգոր Կեսարացին, իբրեւ Կ. Պօլսոյ պատրիարք, Սիմէօնի այս ապօրէն գործի համար յայտնում է իւր դժգոհութիւնը: Փիլիպպոս կաթուղիկոսը ժողովրդին խաղաղացնելու համար բանադրում է ապօրինաբար ձեռնադրուած Թորոս եպիսկոպոսին և շրջաբերական կոնգալ է գրում: Այս բանից դրդուեալ՝ Սաի Սիմէօն կաթուղիկոսը գրում է Փիլիպպոս կաթուղիկոսին սոյն Թուղթը:

Յուսիկ Եպիսկոպոս

